

บทที่ 7

หลักการนิเทศการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาในหมวด 8 กล่าวถึงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และมาตราที่ 43 มีว่า จัดให้มีการนิเทศการศึกษาในสถานศึกษาทุกระดับอย่างหลากหลาย และวางแผนกระบวนการนิเทศอย่างเป็นระบบ เพื่อช่วยเหลือให้คำแนะนำ แก้ไขปัญหา ติดตาม ตรวจสอบ ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาคุณภาพการศึกษาไปสู่มาตรฐาน

เพื่อให้การดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ จึงได้กำหนดคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา โดยจัดให้มีการนิเทศการศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้บริหารจึงต้องเข้าใจในลักษณะของงานของการนิเทศว่าเป็นงานที่ละเอียดอ่อน เพราะทำงานกับคนโดยตรง และจะต้องทำอย่างไรจึงจะทำให้คนเหล่านั้นเข้าใจในหลักการอย่างเดียวกัน เข้าใจตรงกัน เพื่อเป็นหนทางนำไปสู่เป้าประสงค์ที่วางไว้ สังกัด อุทราพันธ์ (2529) ได้ให้แนวคิดนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้ การนิเทศการศึกษามีเป้าหมายอยู่ที่คุณภาพของนักเรียน แต่การดำเนินงานจะกระทำโดยผ่านตัวกลาง คือ ครูและบุคลากรทางการศึกษา ในประเด็นนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า เป้าหมายของการจัดให้มีการนิเทศการศึกษานั้น ไม่ได้มุ่งเฉพาะบรรยากาศแห่งการทำงานร่วมกันเท่านั้น แต่จะรวมถึงการยอมรับซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงบทบาทในฐานะผู้นำและผู้ตาม ตลอดจนความรับผิดชอบต่อผลงานร่วมกันด้วย

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2536) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา ควรจะตั้งอยู่บนหลักการที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน มีการวางแผนอย่างมีระบบระเบียบ เป็นประชาธิปไตย รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความสามารถเชิงสร้างสรรค์ ทั้งด้านความคิดเห็นและการกระทำ ใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ รวมทั้งให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานด้วย

หลักการและกฎเกณฑ์การนิเทศการศึกษา

สำหรับการนิเทศการศึกษา ก็มีหลักการหรือกฎเกณฑ์ที่ยึดถือในการปฏิบัติ ดังนี้ เบอร์ตัน และบรัคเกอร์ (Burton and Brueckner, 1965) ได้กำหนดหลักการนิเทศการศึกษาไว้ว่า

1. การนิเทศการศึกษาควรมีความถูกต้องตามหลักวิชา (Theoretically Sound)
 - 1.1 การนิเทศควรจะเป็นไปตามค่านิยม วัตถุประสงค์ และนโยบาย ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่กับการนั้นโดยเฉพาะ
 - 1.2 การนิเทศควรจะเป็นไปตามความเป็นจริงและตามกฎเกณฑ์ของเรื่องนั้นๆ
 - 1.3 การนิเทศควรมีวิวัฒนาการทั้งด้านเครื่องมือและกลวิธี โดยมีจุดมุ่งหมายและนโยบายที่แน่นอน
2. การนิเทศการศึกษาควรจะเป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific)
 - 2.1 การนิเทศควรเป็นไปอย่างมีลำดับ มีระเบียบ และมีวิธีการในการศึกษาปรับปรุง และประเมินผลสิ่งต่างๆ ภายในขอบเขตของงานนั้น ทั้งนี้ย่อมหมายรวมทั้งด้านกระบวนการนิเทศและบรรดาอุปกรณ์ที่ใช้ในการนิเทศด้วย
 - 2.2 การนิเทศควรได้มาจากการรวบรวมและสรุปผลจากข้อมูลอย่างเป็นปรนัย มีความถูกต้องแน่นอน เป็นที่เชื่อถือได้ และอย่างมีระเบียบมากกว่าการสรุปเอาจากความคิดเห็น
3. การนิเทศการศึกษาควรเป็นประชาธิปไตย (Democratic)
 - 3.1 การนิเทศจะต้องเคารพในบุคคลและความแตกต่างของแต่ละบุคคล และพยายามส่งเสริมการแสดงออกของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่
 - 3.2 การนิเทศจะต้องเปิดโอกาสให้มีความร่วมมือ และใช้ประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้มากที่สุด

3.3 การนิเทศควรใช้อำนาจให้น้อยที่สุด และอำนาจนั้นจำเป็นจะต้องได้มาจากหมู่คณะ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานของหมู่คณะไปสู่เป้าหมาย

4. การนิเทศการศึกษาควรจะเป็นการสร้างสรรค์ (Creative)

4.1 การนิเทศควรจะแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล แล้วเปิดโอกาสให้ได้แสดงออกและพัฒนาซึ่งความสามารถนั้นอย่างสูงสุด

4.2 การนิเทศควรมีส่วนในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงานให้มากที่สุด

ฟรานเซท (Franseth, 1962) ให้ข้อเสนอแนะถึงหลักการนิเทศการศึกษา โดยเน้นในด้านบทบาทของผู้นำกลุ่ม กล่าวโดยสรุปมี 4 ประการ ดังนี้

1. การนิเทศจะให้ผลอย่างสูงสุดในการปรับปรุงการเรียนการสอนก็ต่อเมื่อการนิเทศนั้นได้ให้ความสำคัญแก่วิธีการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล และตั้งอยู่บนจุดมุ่งหมายที่แน่นอน ซึ่งได้พิจารณาตกลงร่วมกันโดยคณะครูและคณะนิเทศ

2. การนิเทศการศึกษาจะมีความหมายสำหรับครูก็ต่อเมื่อการนิเทศนั้นแสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อผู้รับการนิเทศโดยตรง นั่นคือ จะต้องให้ครูได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาว่าจะให้ศึกษานิเทศก์ช่วยเหลือในเรื่องใดจึงจะเป็นที่ต้องการของเขา

3. การนิเทศการศึกษาที่ดีจะต้องสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง ยั่วยุ และสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในการช่วยเหลือครู และจะต้องทำให้ครูรู้สึกว่าจะช่วยให้เขาพบวิธีที่ดีกว่าในการทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

4. การนิเทศการศึกษาจะให้ผลควรใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหา และช่วยให้ผู้ร่วมงานได้ศึกษาปัญหา ตลอดจนรายละเอียดต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานเสียก่อน

เซอร์จิโอแวนนี (Sergio Giovanni) และสตาร์เรทท์ (Starratt) กล่าวถึงหลักการที่มีส่วนครอบคลุมการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. การบริหารโดยปกติแล้วต้องคำนึงถึงการจัดให้มีความสะดวกสบายทางวัตถุต่างๆ และรวมไปถึงการดำเนินการโดยทั่วไป

2. การนิเทศโดยปกติแล้ว ต้องคำนึงถึงการปรับปรุงแนวทางการเรียนโดยทั่วไป

3. การบริหารและการนิเทศโดยหน้าที่แล้ว ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ทั้ง

สองอย่าง จะต้องมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีส่วนช่วยซึ่งกันและกันในการดำเนินงานด้านระบบการศึกษา

4. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานทางปรัชญาและวิทยาศาสตร์
5. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานทางปรัชญาและประชาธิปไตย
6. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องยึดทัศนคติและวิธีการทางวิทยาศาสตร์
7. การนิเทศที่ดี ในสถานที่ที่ไม่สามารถใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ ก็จะต้องใช้กระบวนการแก้ปัญหาในการศึกษาการปรับปรุง และการประเมินผลทั้งสองนั้นเป็นกระบวนการและผลที่เกิดขึ้น

8. การนิเทศที่ดีนั้นก็ต้องสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ไม่ใช่การเขียนใบสั่งให้ทำ (Prescription)

9. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องมีการวางแผนอย่างมีระเบียบ มีการประสานความร่วมมือ (Co-operatively) และจัดให้มีกิจกรรมต่อเนื่องกัน

10. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องถูกตัดสินโดยผลที่มุ่งให้เกิดขึ้น

11. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องเป็นวิชาชีพ จะต้องส่งเสริมการหาแนวทางการประเมินบุคลากร วิธีการ และผลจะต้องมุ่งไปสู่มาตรฐานที่ตั้งไว้

มาร์คส์ และสตูปส์ (Marks and Stoops, 1978) ได้ให้หลักเบื้องต้นของการนิเทศการศึกษาไว้ต่อไปนี้

1. การนิเทศเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมการศึกษา ซึ่งจะเป็นบริการที่จะทำเป็นทีมและอาศัยความร่วมมือซึ่งกันและกัน

2. ครูทุกคนต้องการและมุ่งหวังจะได้รับการช่วยเหลือด้านการนิเทศ บริการอันนี้จะต้องอยู่ในความรับผิดชอบของครูใหญ่

3. การนิเทศการศึกษาถูกปรับให้ตรงกับความต้องการของแต่ละบุคคลที่เป็นบุคลากรของโรงเรียน

4. การนิเทศช่วยจำแนกและประกาศความต้องการของบุคลากรและต้องให้เกิดผลดี

5. การนิเทศจะช่วยให้เป้าหมายและจุดมุ่งหมายทางการศึกษาแจ่มชัดยิ่งขึ้น

6. การนิเทศการศึกษาจะต้องช่วยปรับปรุงทัศนคติและสัมพันธภาพของมวลสมาชิกของคณะบุคคลในโรงเรียน และช่วยพัฒนาในด้านความรู้สึกต่อชุมชนในด้านดี

7. การนิเทศจะต้องช่วยในการจัดและบริหารกิจกรรมร่วมด้านหลักสูตร ซึ่งจัดสำหรับนักเรียน

8. ความรับผิดชอบในการปรับโครงการของการนิเทศในโรงเรียนนั้นจะต้องเป็นหน้าที่ของครู ซึ่งทำเพื่อชั้นเรียน และเป็นความรับผิดชอบของครูใหญ่ในการทำเพื่อโรงเรียน

9. จะต้องมีการจัดให้มีงบประมาณด้านการนิเทศไว้ในงบประมาณประจำปี

10. การวางแผนด้านการนิเทศทั้งระยะสั้นและระยะยาว จะต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วม

11. จะต้องจัดให้มีบุคคลเป็นผู้บริหารโครงการพิเศษ

12. การนิเทศการศึกษาควรจะช่วยให้การแปลและนำเอกสารค้นพบทางการวิจัยทางการศึกษาใหม่ๆ มาใช้

13. การวัดประสิทธิผลของโครงการนิเทศควรจะทำโดยผู้ที่ร่วมในโครงการ และผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือ

Adams และ Dickey (แอดัมส์ และ ดิกคีย์) เสนอแนวคิดหลักสำคัญในการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. ช่วยให้ครูเป็นผู้รู้จักคิดค้นวิธีการทำงานด้วยตนเอง มีความสามารถในการนำตนเองและสามารถตัดสินใจปัญหาของตนเองได้

2. ให้ครูได้เรียนรู้ว่าอะไรคือปัญหาที่กำลังเผชิญหน้าอยู่และจะหาวิธีแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้อย่างไร

3. ช่วยให้ครูรู้สึกมั่นคง และมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานของครูให้สูงขึ้น

4. ช่วยให้ครูมีความคุ้นเคยกับแหล่งวิทยาการและสามารถนำมาใช้ด้านการเรียนการสอนได้

5. มุ่งเผยแพร่ให้ชุมชนเข้าถึงแผนการศึกษาของโรงเรียน เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างครูและผู้ปกครอง และการสนับสนุนจากประชาชนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่

6. มุ่งช่วยให้ครูเข้าใจถึงปัญหาการศึกษาที่ถูกต้อง

การนิเทศการศึกษาของกรมสามัญศึกษา พ.ศ. 2504 ได้กำหนดหลักการเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. การนิเทศการศึกษาคือปรัชญา (Supervision is Philosophic)

ก. การนิเทศการศึกษาเป็นการเสาะหาความจริง การนิเทศการศึกษา ก้าวหน้าเคียงคู่ไปกับการเคลื่อนไหวรุดหน้าทางการศึกษา การนิเทศการศึกษานี้ ก้าวล้ำเกินไปกว่าข้อความที่แสดงถึงผลงาน (เช่น ข่าวสาร เอกสาร และหนังสือ เป็นต้น) ทางด้านการศึกษา และจะต้องสืบเสาะเพื่อให้บังเกิดความเข้าใจในความเป็นอยู่ของสังคมอันเป็นต้นตอแห่งพัฒนาการและการทรงอยู่ของการศึกษา

ข. การนิเทศการศึกษาทำหน้าที่ประเมินผลของวัตถุประสงค์และสิ่งที่พึงประสงค์สืบเนื่องกันไม่ขาดสาย วัตถุประสงค์ที่ดี สิ่งที่พึงประสงค์ที่ดี ย่อมไม่มีอะไรวางไว้อย่างตายตัว ชนิดที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงได้เลย การเปลี่ยนแปลงเค้าโครงของสังคมอย่างไม่มีที่สิ้นสุดนั้นเองที่ทำให้ความนิยมในวัสดุเปลี่ยนแปลงไปด้วย และพลอยให้การเพ่งเล็งในเรื่องคุณค่าเอียงตามไป การทำงานสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์อันหนึ่ง แล้วหาหยุดอยู่แค่นั้นได้ไม่ แต่กลับนำไปสู่อันใหม่ต่อไปอีก หน้าที่ประการแรกของศึกษานิเทศก์ก็คือ เป็นสื่อประสานความคิดอ่านต่าง ๆ อันมีอยู่ในตัวครูทั้งหลายให้เข้ารวมกลมกลืนกันได้ในวันปลาย

2. การนิเทศการศึกษาคือความร่วมมือ (Supervision is Cooperative)

ก. งานของศึกษานิเทศก์ทั้งหลายแม้จะต่างสังกัดก็ตาม ย่อมมีเข็มมุ่งสู่จุดหมายปลายทางร่วมกัน จุดหมายปลายทางนี้หมายถึงสิ่งที่ได้มาจากข้อประนีประนอมของความคิดเห็นที่ต่างจิตต่างใจกันในเบื้องต้น วิธีดำเนินการของแต่ละคนที่จะไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกันทุกคน และไม่จำเป็นจะต้องเป็นที่สปรอามณ์ของทุกๆ ท่านด้วย ขอแต่เพียงว่าศึกษานิเทศก์ทุกคนจงทุ่มตนเข้าปฏิบัติงานเพื่อหวังบรรลุผลอันเป็นจุดหมายปลายทางที่ได้ตกลงกันไว้แล้วนั้นอย่างสุดแรงเหวี่ยง จนกว่าจะถึงเวลาอันสมควร ซึ่งผลงานของท่านจะแสดงออกมาให้ประจักษ์แก่บรรดาเพื่อนร่วมงาน ซึ่งอาจจะเป็นเครื่องชักจูงให้เพื่อนทั้งหลายเปลี่ยนวิถีทางปฏิบัติของเขาก็เป็นไปได้

ข. ศึกษานิเทศก์ปฏิบัติงานด้วยกันกับครู เพื่อจะหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน เรื่องนี้เกี่ยวโยงไปถึงการสร้างสถานการณ์เพื่อให้ครูระมัดระวังในข้อปัญหาของตนเอง

และมองหาผู้ที่ช่วยแก้ปัญหาได้นั้น ข้อนี้มีประโยชน์ในการที่จะช่วยขจัดความผิดใจ- การและความเป็นนายตรวจ (หากยังเหลืออยู่ในนิสัยคน) ให้เบาบางลงไป ครูคนใดคนหนึ่งที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นศึกษานิเทศก์ก็เพราะครูคนนั้นได้พิสูจน์สมรรถภาพของตนเองให้ประจักษ์มาแล้วว่าเป็นคนมีประโยชน์ อันเป็นคุณลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ ซึ่งมาจากเทพประสิทธิ์หรือเทพประทาน

3. การนิเทศการศึกษาคืองานสร้างสรรค์ (Supervision is Creative)

ก. การนิเทศการศึกษาเป็นการค้นหาความสามารถพิเศษอันซ่อนแฝงอยู่ในตัวบุคคล การนิเทศการศึกษาเมื่อเข้าไปถึงผู้ใดก็จะดึงสิ่งที่ดีเด่นในตัวผู้นั้นออกมาให้ปรากฏ จึงเป็นการเร่งแรงศักยภาพ ความริเริ่ม พึ่งตนเอง และการสื่อสาร ซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตน เป็นการส่งเสริมให้เกิดผลสำเร็จและเป็นการปล่อยให้สิ่งที่ไม่สำเร็จผลผ่านไปด้วยใจอกัย ประการสุดท้ายก็ให้เป็นที่เข้าใจว่า ทางที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จตามความมุ่งหมายขั้นสุดท้ายนั้นมีด้วยกันหลายต่อหลายทาง

ข. การนิเทศการศึกษาสร้างสิ่งแวดล้อม เพราะการนิเทศศึกษานั้นคือการค้นหาจุดสมดุลที่จะได้ระหว่างพัฒนาการอย่างดีเลิศของแต่ละบุคคลกับความดีอย่างใหญ่หลวงของหมู่สังคมที่แต่ละคนได้ร่วมกันสร้างขึ้นไว้ การนิเทศศึกษานี้จะเน้นส่วนประกอบต่างๆ ของสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุให้ได้รูปร่างที่พอจะกลมกลืนเข้ามาหาวัตถุประสงค์ที่มนุษย์ต้องการได้ตามความปรารถนา

4. การนิเทศการศึกษาคือวิทยาศาสตร์ (Supervision is Scientific)

ก. การนิเทศศึกษานำเอาวิธีวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ในกระบวนการศึกษา และในกระบวนการสอน การนิเทศการศึกษาสงเคราะห์ให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และวิจารณ์ญาณ มองห้องเรียนในปัจจุบันไปในแง่ที่ว่า เป็นแหล่งแรกแห่งการเริ่มต้นกระบวนการปรับปรุงให้ดีขึ้นที่ละเล็กละน้อยอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่ออนุชนรุ่นต่อไปในอนาคตของ โรงเรียนนุดจสถานทีทรวงอิทธิพลใหญ่ยิ่งที่สุดของโลกในอันที่จะจัดสร้างให้สละสลวย ปรับปรุงกระบวนการความคิดของมนุษย์และมองการวัดและเสมือนหนึ่งเครื่องปรุงแต่งส่วนลึกซึ้งของความคิด

ข. การปฏิบัติจะได้ผลสำเร็จสมความมุ่งหมาย จะเป็นเครื่องพิสูจน์ตัวเองของการนิเทศการศึกษา ทั้งนี้การนิเทศการศึกษาจึงต้องพยายามปรับปรุงเครื่องวัดผลให้มีคุณภาพเพื่อใช้วัดบุคคลและหมู่พวกผลของการสอนการเรียน จะถูกนำมาประเมินโดยใช้หลักเกณฑ์อันเดียวกันกับการประเมินผลการสอนของครู

ค. การนิเทศการศึกษาสนับสนุนการทดลองซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมที่ถูกต้อง เป็นการช่วยปรุงแต่งกระบวนการทดลองแบบผิดเป็นครู แม้ว่าการทดลองจะปรากฏผลออกมาเป็นประการใด การนิเทศศึกษาย่อมยอมรับนับถือเป็นหลักฐานอันมีคุณค่าเสมอ

5. การนิเทศการศึกษายังให้เกิดผล (Supervision is Effective)

ก. การนิเทศการศึกษานี้ ไซ้แต่ว่าจะช่วยจัดเตรียมหาความรู้สำหรับประกอบการงานให้เป็นผลแก่ครู ซึ่งครูจะได้ใช้เป็นเครื่องมือในขณะที่ทำการสอนให้ได้ผลดี เช่น หลักสูตร ข้อทดสอบมาตรฐาน แบบเรียน อุปกรณ์การสอน และเครื่องใช้อื่นๆ เพียงเท่านั้นก็หาไม่ได้ การนิเทศการศึกษายังได้ช่วยแสวงหาช่องทางที่จะปรับปรุงเครื่องมือดังกล่าวแล้วให้นำสมัยอยู่เสมออีกด้วย

ข. การนิเทศการศึกษาทำหน้าที่เชื่อมโยงทฤษฎีและการปฏิบัติให้สัมพันธ์กัน การนิเทศการศึกษาเข้าใจดีว่าสิ่งที่จะเป็นทฤษฎีได้นั้น ย่อมต้องมีข้อเท็จจริงยืนยันอยู่เบื้องหลัง ฉะนั้นในการที่จะช่วยให้ครูเข้าใจทฤษฎีได้แจ่มแจ้ง จำเป็นจะต้องช่วยให้ครูได้ทดลองปฏิบัติจริงๆ พร้อมกันไปด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เอง ในการที่จะนิเทศทฤษฎีให้บังเกิดผลจริง ๆ จึงจำเป็นต้องมีการเสาะแสวงหาทางปรับปรุง แต่งระเบียบ วิธีและการดำเนินงานให้ทันสมัยอยู่เสมอ

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการนำหลักการไปใช้

ไอต์ (Ayed) กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการนำหลักการไปใช้โดยสรุปดังนี้

1. ลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคล (Personal Idiosyncrasies) ซึ่งได้แก่ ทักษะความสามารถ ความต้องการ ฯลฯ ของแต่ละบุคคลทั้งทางด้านผู้นิเทศและผู้ได้รับการนิเทศต่างมีนิสัยเฉพาะตัวของตนเอง บุคคลหนึ่งอาจยอมรับหลักการอย่างหนึ่ง ขณะเดียวกันอาจปฏิเสธหลักการอื่นๆ ดังนั้นความสำเร็จของการนิเทศจึงมิได้ขึ้นอยู่กับหลักการแต่เพียงอย่างเดียว ความเข้าใจถึงแรงผลักดันของมนุษย์และลักษณะนิสัยของเขาเป็นสิ่งจำเป็นมาก

2. นโยบายการบริหาร (Administrative Policy) นโยบายการบริหารมีอิทธิพลมากต่อจุดมุ่งหมาย ขอบข่าย และวิธีในการนิเทศการศึกษา หลักแห่งการนิเทศจะไม่

สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เท่าที่ควร หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร นโยบายการบริหารอาจจะเข้มงวด หรือปล่อยตามสบาย อาจจะเป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการก็ย่อมมีอิทธิพลต่อการนิเทศเสมอ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าย่อมมีบางสิ่งบางอย่างขัดกับหลักการนิเทศการศึกษา

ดังนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ด้านการนิเทศการศึกษาจึงควรมีหลักการเป็นพื้นฐาน ขณะเดียวกันก็ต้องมีความเข้าใจในลักษณะนิสัยของบุคคลและนโยบายในการบริหาร

วินัย เกษมเศรษฐ์ (2527) สรุปหลักการนิเทศการศึกษาไว้ ดังนี้

1. การนิเทศการศึกษา หมายถึง บริการสภาพผู้นำ ซึ่งช่วยให้โรงเรียนปฏิบัติงานดีขึ้น
2. การนิเทศการศึกษา หมายถึง บริการเทคนิคที่เชี่ยวชาญ ซึ่งจัดไว้เพื่อศึกษาและปรับปรุงสภาวะต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนและความมั่งคั่งของนักเรียน
3. การนิเทศการศึกษา หมายถึง การประสานงาน การกระตุ้นและนำไปสู่ความมั่งคั่งของครู
4. การนิเทศการศึกษา หมายถึง สภาพผู้นำและการพัฒนาสภาพผู้นำให้เกิดในกลุ่ม โดยร่วมมือกัน
5. การนิเทศการศึกษา หมายถึง โครงการที่ได้วางแผนไว้แล้วเพื่อปรับปรุงการสอน

จากหลักการของการนิเทศการศึกษา ตามแนวคิดของนักการศึกษาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ดังนี้ การนิเทศการศึกษา เป็น กระบวนการส่งเสริมเพื่อพัฒนาหลักสูตร แบบอย่าง แนวทาง หรือกระบวนการทำงาน นำไปสู่การปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เทคนิควิธีการนิเทศการศึกษา (Techniques of Supervision)

ไพฑูริย์ เจริญพันธุ์วงศ์ (2529) ได้สรุปไว้ว่า การนิเทศการศึกษาจะประสบผลสำเร็จจะต้องอาศัยเทคนิคที่เหมาะสมกับบุคคล เวลา สถานที่ และสถานการณ์ต่างๆ

การนิเทศการศึกษาอาจทำได้ 2 แบบ คือ แบบนิเทศเป็นกลุ่ม และแบบนิเทศเป็นรายบุคคล ซึ่งจะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ในการเลือกเทคนิคการนิเทศศึกษามีหลักที่ควรพิจารณา ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการนิเทศ ต้องมุ่งให้ครูได้พัฒนาตนเองในการจัดการเรียนการสอนในด้านทักษะ การถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน ความเข้าใจและการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและเจตคติ

2. ขนาดของกลุ่ม การนิเทศต้องคำนึงถึงขนาดของกลุ่มและเลือกใช้เทคนิคให้เหมาะสม

3. การก่อให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้รู้ว่ากิจกรรมที่จัดเหล่านั้นเกิดผลกับครูที่รับการนิเทศหรือไม่ โดยวัดดูว่าเขาเกิดประสบการณ์ได้จริงหรือไม่ โดยวัดได้จาก

- ความรู้สึกประทับใจ
- ระดับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือปะทะสัมพันธ์ที่มีต่อกัน
- ความสนใจที่มีต่อกิจกรรม

4. ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ ขนาดของกลุ่มและการก่อให้เกิดประสบการณ์

กิติมา ปรีดีดิลก (2532) ได้กล่าวถึงวิธีการหรือเทคนิคการนิเทศการศึกษานี้ นิยมใช้กันอยู่ทั่วไป ดังนี้

1. การเยี่ยมชั้นเรียน
2. การพบปะเป็นรายบุคคล
3. การสาธิตการสอน
4. การประชุมกลุ่ม
5. การฝึกอบรม
6. การผลิตเอกสารทางวิชาการ
7. การค้นคว้าทดลองและการวิจัยด้านวิชาการ

สงัด อุทรานันท์ (2530) ได้กล่าวถึงเทคนิควิธีการนิเทศในลักษณะของกิจกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรมสำหรับการนิเทศ หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติงานของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษาเพื่อก่อให้เกิดความรู้ความสามารถแก่ผู้ปฏิบัติงานซึ่งรับการนิเทศที่จัดขึ้น (สงัด อุทรานันท์, 2530)

นอกจากนี้ สงัด อุทรานันท์ (2530) ยังได้แบ่งหมวดหมู่กิจกรรมการนิเทศการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กิจกรรมสำหรับผู้นิเทศ เป็นกิจกรรมหลักที่ผู้นิเทศใช้ สำหรับการให้เกิดความรู้แก่ผู้รับการนิเทศ หรือทำการตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับผู้รับการนิเทศ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาผู้รับการนิเทศ ได้แก่ การบรรยาย การสาธิต การสังเกตภายในห้องเรียน การสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูล การจัดทำเครื่องมือและข้อทดสอบ การวิเคราะห์ข้อมูลและการคิดคำนวณ และการเขียน

2. กิจกรรมที่ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศทำร่วมกัน ถึงแม้บทบาทในการจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้จะเป็นของผู้ให้การนิเทศก็ตาม แต่ก็จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้รับการนิเทศเป็นอย่างมาก คือ การประชุมและการอภิปราย

3. กิจกรรมสำหรับผู้รับการนิเทศ เป็นกิจกรรมที่เน้นบทบาทของผู้รับการนิเทศ ซึ่งผู้รับการนิเทศจะต้องเป็นผู้กระทำหรือปฏิบัติตามสถานการณ์ต่างๆ ตามที่ผู้ให้การนิเทศเป็นผู้จัดขึ้น ได้แก่ การฟัง การดู การอ่าน การเย็บเย็บ การไปทัศนศึกษา การปฏิบัติตามคำแนะนำ บทบาทสมมติ และการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับวัสดุและเครื่องมือต่างๆ

กระบวนการนิเทศการศึกษาตามแนวความคิดต่าง ๆ

สจ๊วต อูทรานันท์ (2530) ได้สรุปไว้ว่า การนิเทศจะประสบผลสำเร็จได้จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและต่อเนื่องกัน ดังนี้

ขั้นที่ 1 วางแผนการนิเทศ (Planning - P) ผู้บริหาร ผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ ประชุมปรึกษาหารือ เพื่อ

- ให้ได้ปัญหาและความต้องการจำเป็นที่จะต้องมีการนิเทศ
- วางแผนเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติงานการนิเทศ

ขั้นที่ 2 ให้ความรู้ในสิ่งที่จะทำ (Informing - I) ให้ความรู้ ความเข้าใจถึงสิ่งที่ จะดำเนินการว่า

- จะต้องอาศัยความรู้ความสามารถอย่างไรบ้าง
- มีขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างไร
- ทำอย่างไรจึงจะให้ได้ผลงานที่มีคุณภาพ

ขั้นที่ 3 การปฏิบัติงาน (Doing - D) มี 3 ลักษณะ คือ

1) การปฏิบัติงานของผู้รับการนิเทศ - ผู้รับการนิเทศลงมือปฏิบัติงานตามความรู้ความสามารถที่ได้รับมาจากการดำเนินการขั้นที่ 2

2) การปฏิบัติงานของผู้ให้การนิเทศ - ทำการนิเทศ และควบคุมคุณภาพให้งานสำเร็จตามกำหนดและมีคุณภาพสูง

3) การปฏิบัติงานของผู้สนับสนุนการนิเทศ - ผู้บริหารให้ความสนับสนุนในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

ขั้นที่ 4 การสร้างขวัญและกำลังใจ (Reinforcing - R)

เป็นการเสริมกำลังใจของผู้บริหารเพื่อให้ผู้รับการนิเทศมีความมั่นใจและพึงพอใจ ซึ่งอาจดำเนินการไปพร้อมกับที่ผู้รับการนิเทศกำลังปฏิบัติงานหรือการปฏิบัติงานได้เสร็จสิ้นลงแล้วก็ได้

ขั้นที่ 5 ประเมินผลผลิตของการดำเนินงาน (Evaluating - E)

ผู้นิเทศประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมาแล้วว่าเป็นอย่างไร หากพบว่ามีปัญหาหรืออุปสรรค ต้องทำการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งอาจดำเนินการโดยให้ความรู้ในสิ่งที่ทำอีกครั้งหนึ่งสำหรับกรณีที่ผลงานยังไม่ถึงขั้นที่พอใจ หรือปรับปรุงการดำเนินงานทั้งหมดในกรณีที่การดำเนินงานไม่ได้ผล

บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา

การประสานงาน ผู้บริหาร (บทบาทผู้นิเทศ) ผู้นิเทศ ผู้รับการนิเทศ ผู้บริหาร ผู้บริหาร-ผู้นิเทศ-ผู้รับการนิเทศ ต้องเข้าใจบทบาทของกันและกันดังนี้

บทบาทของผู้บริหาร	บทบาทของผู้นิเทศ	บทบาทของผู้รับการนิเทศ
<ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุน ส่งเสริมการนิเทศอย่างจริงจังและ - ทำหน้าที่วิทยากรที่ดี และให้คำแนะนำการใช้แหล่งวิชา - บริการ อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้นิเทศผู้รับการนิเทศทุกด้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - วางแผนวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับเพื่อนครู - ร่วมกับครูวางแผนและโครงการแก้ปัญหา - ช่วยครูพัฒนาการเรียนการสอน 	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมมือในการวิเคราะห์ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ - ร่วมมือกับผู้นิเทศวางแผนหรือโครงการเพื่อแก้ปัญหา - ลงมือปฏิบัติตามโครงการ

บทบาทของผู้บริหาร	บทบาทของผู้นิเทศ	บทบาทของผู้รับการนิเทศ
- ประเมินผลการปฏิบัติงาน	- ช่วยกันทั้งสามฝ่าย ประเมินผลงาน	- ขอความสนับสนุนหรือคำปรึกษาจากผู้นิเทศและผู้บริหาร
- สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้นิเทศและผู้รับการ	- ร่วมกับครูหาข้อบกพร่องในการดำเนินงาน	- ร่วมกับผู้นิเทศประเมินผล การเรียน
	- วางแผนเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องร่วมกับครู	- ร่วมกับผู้นิเทศค้นหาข้อบกพร่องในการดำเนินงาน
	- ช่วยครูในการประเมินผลการเรียน	- ร่วมกันกับฝ่ายนิเทศวางแผนแก้ไขข้อบกพร่อง

จากผลแห่งการดำเนินการตามบทบาทของทั้งสามฝ่าย ย่อมนำมาซึ่งความมั่นใจในความสำเร็จ และเป็นกระบวนการพัฒนากระบวนการกลุ่มในการทำงาน

ใคร? คือผู้รับผิดชอบงานนิเทศการศึกษา

ผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบโดยตรงต่อการให้คำปรึกษา แนะนำ หรือสนับสนุนแก่ครูในการปรับปรุงการสอนในห้องเรียนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เรียกว่าผู้นิเทศก์ ซึ่งผู้นิเทศก์ทางการศึกษาหรือผู้นิเทศก์การสอนตามความหมายในปัจจุบันจะรวมเอาบุคคลเหล่านี้ไว้ด้วยคือ อาจารย์ใหญ่ หรือครูใหญ่ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้นำครูทางการสอน หัวหน้าหมวดวิชา ผู้อำนวยการโปรแกรมการเรียน (หรือหัวหน้าวิชาเอก) ที่ปรึกษา ผู้ประสานงาน หรือบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

การนิเทศการศึกษา จะเป็นกระบวนการช่วยเหลือครูในทุกด้านที่จะทำให้ครูผู้สอนเป็นผู้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า ครูผู้สอนที่ปรับปรุงการสอนอยู่เสมอ จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ตำแหน่งของผู้นิเทศก์ที่มีอยู่ในแต่ละโรงเรียน อาจจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย (Schneider, 1982; Perkey and Smith, 1982) ดังนั้นความสำคัญของการนิเทศการศึกษาจึงไม่ได้อยู่ที่

ตำแหน่งของบุคคลเป็นสำคัญ แต่จะขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของบุคคลนั้นๆ มากกว่าเรื่องอื่นใด เบน ฮาวิส (Ben Harris, 1975) ได้กล่าวว่า บทบาทของผู้นิเทศก์ จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการช่วยเหลือครูในเรื่องการปรับปรุงการสอนและเกี่ยวข้องทางอ้อมกับการสอนนักเรียน ดังนั้นการนิเทศจึงต้องเน้นอยู่ที่การปรับปรุงการสอนของครูเพื่อให้นักเรียนบรรลุผลตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งไม่ได้เน้นที่ตัวนักเรียนโดยตรง

ลักษณะพื้นฐานของผู้นิเทศก์

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ผู้นิเทศก์ทางการศึกษาจะต้องมีลักษณะพิเศษบางประการที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่องานการให้ความช่วยเหลือแก่ครู เพื่อปรับปรุงการสอนให้มีคุณภาพ ดังนั้นลักษณะพื้นฐานของผู้นิเทศก์ที่ดีควรจะมีอยู่ในตัวอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. พื้นฐานความรู้ (Knowledge Base) ในเรื่องนี้ผู้นิเทศก์ควรจะต้องมีความเข้าใจหน้าที่การสอนของครูผู้สอน เข้าใจบทบาทของผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการนิเทศการศึกษา รวมทั้งพื้นฐานของความรู้ในเรื่องของการพัฒนาคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยผู้ใหญ่ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับงานอาชีพครู

2. ทักษะปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Skills) ผู้นิเทศก์จะต้องทราบว่า มีพฤติกรรมของการนิเทศในลักษณะใดบ้างที่จะมีผลต่อครูผู้สอนแต่ละคนหรือเป็นกลุ่มมากที่สุด

3. ทักษะเฉพาะ (Technical Skills) ในกรณีนี้ผู้นิเทศก์จะต้องมีทักษะเฉพาะในด้านการสังเกต (Observing) การวางแผน (Planning) การประเมินผล (Assessing) และการประเมินผลภายหลังการปรับปรุงการสอน (Evaluating Instructional Improvement)

องค์ประกอบทั้งสามประการดังกล่าว นับว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่ผู้นิเทศก์การศึกษาควรมี สำหรับภารกิจของผู้นิเทศก์ที่จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับองค์ประกอบพื้นฐานหลักทั้งสามเพื่อช่วยพัฒนาครูเป็นดังนี้ ให้ความช่วยเหลือโดยตรงกับครู (Direct Assistance) ช่วยพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) ให้บริการเสริมวิชาการ (In-service Education or In-service Training) ช่วยพัฒนากลุ่ม (Group Development) และการสนับสนุนให้ครูทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

ภารกิจทั้งหมดนี้ จะเป็นส่วนสำคัญอย่างมากของงานนิเทศการศึกษาที่จะต้อง สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร (Organization Goal) และความต้องการของครู ผู้สอน (Teacher Needs) ซึ่งผลที่ได้รับทั้งหมดจะมีอิทธิพลยิ่งใหญ่ ต่อการปรับปรุงการ เรียนรู้ของนักเรียน (Improve Student Learning) จากงานนิเทศการศึกษาทั้งหมดเรา อาจจะกล่าวได้ว่า ครูเป็นหัวใจของความสำเร็จทางการสอน ในขณะที่งานนิเทศการ ศึกษาจะเป็นหัวใจที่จะช่วยสนับสนุนในด้านของความรู้และทักษะให้ครูนำไปปรับปรุง การสอนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

การนิเทศช่วยครูได้อย่างไร

การนิเทศการศึกษาที่มีพื้นฐานมาจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนที่มี ประสิทธิภาพสูงส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ความเชื่อ ความรับผิดชอบ การเจ้า หรือกระตุ้น ตลอดจนแนวความคิดของครูผู้สอนในการปฏิบัติงานร่วมกันได้อย่าง เหมาะสม สำหรับผลประโยชน์อย่างน้อยที่สุดที่ครูจะได้รับจากการนิเทศสามารถสรุป ได้โดยสังเขปดังนี้

1. การนิเทศช่วยให้ครูมีความเชื่อมั่นในตนเอง ถ้าครูยังคงมีความสนใจ เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ในห้องเรียน ครูก็จะเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ได้สมบูรณ์แบบและมีความเข้มแข็งในการปฏิบัติงานทุกด้าน

2. การนิเทศสนับสนุนให้ครูสามารถประเมินผลการทำงานได้ด้วยตนเอง ครูสามารถมองเห็นด้วยตนเองว่าตนเองนั้นประสบผลสำเร็จในการสอนได้มากน้อย เพียงใด และการปฏิบัติงานภายในโรงเรียนของครูส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับวิธีการ ควบคุมมากกว่าการจัดการ ดังนั้น ในการควบคุมสิ่งใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้องเรียน ครูจะต้องมีอำนาจอย่างแท้จริงจึงจะสามารถควบคุมสิ่งนั้นได้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสามารถมองเห็นความสามารถของตนเองได้อย่างชัดเจน

3. การนิเทศช่วยครูได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ครูผู้สอน แต่ละคนสามารถสังเกตการทำงานหรือการสอนของครูคนอื่นๆ เพื่อปรับปรุงการสอน ของตน นอกจากนี้จะมีการแลกเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์การสอนและรับเอาวิธีการสอนใหม่ๆ จากครูคนอื่นไปทดลองใช้ รวมทั้งการเรียนรู้วิธีการช่วยเหลือให้การสนับสนุนแก่ครูคนอื่น ๆ ด้วย

4. การนิเทศช่วยกระตุ้นให้มีการวางแผนจัดทำจุดมุ่งหมายและแนวปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน ครูแต่ละคนสามารถให้ความช่วยเหลือเพื่อนครูด้วยกันเพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาการสอนอย่างกว้าง ๆ ภายในโรงเรียน การวางแผนฝึกหรือให้บริการเสริมวิชาการ การพัฒนาหลักสูตร และการกระตุ้นให้ครูผู้สอนทำงานวิจัยเกี่ยวกับชั้นเรียน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของครูกับกลุ่มจะชี้ให้เห็นความสามารถในการควบคุมและจัดการ ความน่าเชื่อถือ และความป็นนักวิชาการของครูคนนั้นได้เป็นอย่างดี

5. การนิเทศจะเป็นกระบวนการที่ทำหายความสามารถของครูให้มีความคิดเชิงนามธรรมสูงขึ้นในขณะที่ปฏิบัติงาน ครูผู้สอนจะได้รับข้อมูลย้อนกลับซึ่งเป็นผลมาจากการประเมินผล ข้อมูลเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นข้อดีและข้อเสียของการปฏิบัติงาน รวมทั้งแนวคิดหลายแนวทางที่จะใช้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำหาย และช่วยพัฒนาแนวคิดเชิงนามธรรม (Abstract Thinking) ของครูให้สูงขึ้นได้อีกด้วย

